



## **İLK “MÜSİKİ” DERS PROGRAMLARI ve ZATİ BEY’İN “TALİM-İ KIRAAT-İ MÜSİKİ” İSİMLİ ESERİNİN ANALİZİ**

Cahit AKSU\*

### **ÖZET**

Osmanlı Döneminde Tanzimat’la birlikte (1839), o zamana kadar dini ekseninde işleyen eğitim sistemi, artık dünyevi konuları ele alan, günlük hayatın pratik ihtiyaçlarına cevap veren farklı disiplinleri de kapsamaya başlamıştır. İnsanın ruhen ve bedenen de gelişmesi gerektiği anlayışı ile sanat, spor ve el becerileri gerektiren dersler programlarda yer almaya başlamıştır. Müzik derslerinde kullanılan müzik ders kitapları içinde Zati (Arca) Bey’in Talim-i Kıraat-i Müsiki isimli eseri, Okul Müziği alanındaki ilk kitap olarak kabul edilmektedir. Kitap, pedagojik olarak cumhuriyet döneminde üretilen müzik eğitimi kitaplarına rehberlik etmiştir. Bu kitapta yer alan çocuk şarkılarındaki konular, Türk insanının o zamanki duygu, düşünce, hissiyat ve ihtiyaçlarına işaret etmektedir. Savaşta şehirlerin kaybedilmesinden kaynaklanan büyük üzüntü, mücadele eden orduya maddi olarak da yardım etmenin erdemi, İstiklal Savaşı ile Türklük gururu, tarımsal kalkınmanın, üretimin ve tutumlu olmanın önemi bu kitaptaki şarkılarda ele alınan başlıca konulardır. Kitapta bulunan şarkılarda ele alınan konular şu şekildedir: “Oyun, Organlar, Günler, Sayılar, Mevsimler, Tasarruf Bilinci, Çalışmanın Önemi, Allah Sevgisi, Beslenme, Doğa Sevgisi, Anne-Baba Sevgisi, Eğitimin Önemi, Özlem, Kahramanlık, Vatan Sevgisi.”

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında yazılan ‘Talim-i Kıraat-i Musiki’ isimli eserde yer alan şarkılardaki konu çeşitliliğini diğer çalışmalarla karşılaştırdığımızda, konuların doğru bir pedagojik yaklaşımla ele alındığını ve bu karakteristiğiyle de ondan sonra yazılan benzer müzik eğitimi kitaplarına öncülük ettiğini görmekteyiz.

**Anahtar Kelimeler:** Müzik Ders Programı, ‘Gına-Müsiki’, Zati (Arca) Bey, ‘Talim-i Kıraat-i Müsiki’

### **THE FIRST “MÜSİKİ” CURRICULUMS AND THE ANALYSIS OF THE WORK OF ART NAMED “TALİM-İ KIRAAT-İ MÜSİKİ” OF ZATİ BEY**

### **ABSTRACT**

With the Tanzimat era (1839) in Ottoman period, the system of education which was running in religious axis, began to include different disciplines that corresponded practical needs of daily life and handled secular subjects. Sports and courses that necessitate

---

\* Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Müzik Bilimleri Bölümü, e-mail: caksu@atauni.edu.tr

manipulative skills began to take place in the programs with the comprehension that people should also progress physically and spiritually. First of all, music courses that are known with the term "Gına" have an important place among these courses. The first samples of music courses can be accepted as some "Girls' High Schools, Teacher Schools for girls (Darülmualimat) since 1870s, "Mekatib-i İptidaiye Course Curriculum, prepared in 1914, the sample primary schools known as "Numune Mekatib-i" of the time and the music courses in the infant schools whose opening was adjudged with the law of Tedrisat-ı İptidaiye that was put into action in 1913.

The music courses that we began to learn especially in the final stage education programs of Ottoman Empire were expressed by the word "Gına" in the beginning. "Gına" meant "to sing". Although there is not much knowledge that is based on document, it is expressed that mainly hymns and various pieces that tells the flatters to the king were performed in these courses.

With the innovation movement in education that began with the reforms, we see that education programs have been glamourized with an understanding which appeals to the needs of daily life, which puts the individual more in the center and which aims to improve the spiritual side of humanbeings mainly with the artistic courses. The reflection of this understanding on the music courses includes an inevitable but a hard development process. In this parallel, the music courses that were defined as "Gına" at the beginning of the process, have continued to take their places in the programs by being defined as "Musiki" afterwards.

The reflection of innovation movements on the education has caused a more systematic pedagogic formation understanding that is based on the opinions of European educators and the preparation of a more appropriate education programs as parallel to the former. In this period when the wars, the pressure of wars, the loss of ground and the poverty were dense, independence, freedom, the love of nation and other notions like these were taught to the children with the education practices that began to innovate, and these notions became the driving power in winning the war and in the establishment of the new country. While the innovation movements in the education system have caused the addition of courses that are about daily life and practical life apart from religious courses and while causing the addition of Gına (Musiki) courses in the programs on one hand, the foundation of secular education systems has been laid on the other.

The **Era of Administrative Reforms** has found a correspondance for itself in the social base as well, in connection with the child education of this period, many literary and artistic works for children have been produced and many studies have been made about teaching music among these works.

That the music courses have begun to take place in the education programs has brought about the needs for musical documents that are necessary for the music courses and the first "school music" books have begun to be produced. As the education programs cannot be thought separate from the social structure in which it was formed, some of the children songs in the piece that was studied, particularly reflects

---

#### Turkish Studies

the sense, feelings and the needs of the period. In the children songs that are in the piece, variety of subjects is given and the subjects have been chosen by the fact that they reflect the feelings and the needs of the society.

Among the music course books that are used in music courses, Zati (Arca) Bey's work named Talim-i Kıraat-i Musiki is accepted as the first book in the field of school music. Pedagogically, the book has guided to the books of music education which were produced in the republican period. The subjects in the children's songs which took place in the book that was first written in the year 1899 and whose 1925 edition was analysed in this research has shown the emotions, ideas, feelings and the needs of Turkish people of that time. The great agony resulted from the loss of the cities, the virtue of helping materially to the army that was struggling, the honour of Turkishness and the war of independence, and the importance of agricultural progress, production and being economical are the main topics dealt with in the songs that are in this book.

The subjects that are dealt with in the songs that take place in the book are as follows: "Games, organs, days, numbers, seasons, the awareness of economy, the importance of studying, the love of God, nutrition, the love of nature, the love of father & mother, the importance of education, longing, heroism and love of country."

When compared to the studies that are about the variety of subjects in the songs that were written in the advancing years of the Republican period, we see that the subjects of the songs that take place in the piece named "Talim-i Kıraat-i Musiki" reflect a real pedagogic understanding and we also see that with its this characteristic, it pioneers to the similar music education books that are written after it.

**Key Words:** Music Curriculum, 'Gına-Musiki', Zati (Arca) Bey, 'Talim-i Kıraat-i Musiki'

## 1.GİRİŞ

Türkiye'de müzik eğitime verilen önem ve müzik eğitimini geliştirme çalışmaları, "Cumhuriyet Dönemi Kültürel Kalkınma Hamlesi" ile ağırlık kazanmakla beraber, bu alandaki girişimler Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine ve özellikle de 1839 Tanzimat Fermanı ile başlayan yenileşme hareketlerine dayanmaktadır.

Akyüz, Tanzimat döneminde eğitimdeki yenileşme hareketlerinin dayandığı temelleri anlatırken, Abdülmecit'in 1845'te sadrazam ve tüm vekilleri uyararak tembih ettiği fermanındaki hükümleri şöyle maddeleştirir:

1. Halkın cehaleti giderilmeli, eğitimi sağlanmalıdır.
2. Her düzeyde eğitim ve mesleki eğitim ele alınmalıdır.
3. Din ve dünya için geçerli bir eğitim verilmelidir.

---

### Turkish Studies

#### 4. Okullar, ülkenin uygun olan her yerinde açılmalıdır (Akyüz 1997,139).

Tanzimat'tan itibaren eğitimin bir bilim olarak kabul edilmesi üzerine, dönemin aydın ve eğitimcileri öğretim yöntemleri, okuma-yazma öğretimi, yeni öğretim yöntemlerinin uygulanmasının istenilmesi gibi sorunların üzerinde önemle durmaya başlamışlar, kitabî ve takrirî öğretimi eleştirmişler, ezbere dayalı öğretimin terk edilerek dayanın öğretimde yerinin olmadığı görüşünü benimsemişler, bireysel öğretimden sınıf ve şube sistemine geçilmesini istemişler, okuma-yazma öğretimine aynı oranda önem verilmesini arzulamışlardır. Bu tür istek ve talepler neticesinde bilhassa öğretmen yetiştiren kurumların programlarına “öğretmen meslek dersleri” girmiştir. Ayrıca yapılan telif ve tercüme eserler vasıtasıyla batılı eğitimcilerin fikirleri ile de tanışılmış, böylece içerisinde yaşanan her bir dönemin belirgin bir pedagojik formasyon anlayışı kendiliğinden oluşmaya yüz tutmuştur (Şanal 2003).

Şanal; “Meşrutiyet döneminden önce yazılan eğitim kitaplarının hemen hemen hepsi devlet büyüklerine ve padişaha hayır ve dualarla dolu bir biçimde yazılmıştır. Buna karşılık çocuklara, özgürlük, vatan, hak ve hukuk kavramları öğretilmemiştir. İşte Meşrutiyet dönemi, çocuklara bu kavramların öğretilmeye çalışıldığı bir zaman dilimi olmuştur. En azından bu dönemde bu kavramlar, bol bol söylenmiş ve yazılmıştır. Bu devirdeki eğitimci ve yazarlar, Cumhuriyet dönemi için, bu ve benzeri konularda oldukça büyük bir birikimin oluşmasına sebep olmuşlardır” demektedir (Şanal 2003, Binbaşoğlu 1995'ten).

Meşrutiyet döneminin en belirleyici özelliği, eğitimde bir “arayış” ve “bocalama” dönemi olma niteliğini taşımış olmasıdır. Bu dönemde birçok görüş ortaya atılmış, hatta bunların uygulanmasına girişilmiş, fakat zamanla bunların çoğunun uygulanmasından vazgeçilmiştir (Şanal 2003).

Tanzimat hareketiyle birlikte, yaygın bir biçimde İstanbul dışında da, yurdun her yöresinde okullar açılmaya başlanmış, eğitim programlarında dinsel içerikli derslerin yanında hayata yönelik dersler (tarih, coğrafya, matematik vb.) programlarda yer almaya başlamış, öğretim yöntemlerinde önemli yenilikler yapılmış, yazı tahtası, tebeşir, harita vb. ders araçları çeşitli direnmelere rağmen okullara girebilmiş, öğretim kademelere ayrılabilmiş (sıbyan mektepleri, iptidaiyeler, rüştiyeler, idadiler, sultaniler, vb), eğitimde dayak cezasının yasaklanmasına ilişkin yönetmelikler yayınlanabilmiş, ilk kez, öğretmen yetiştiren meslek okulları açılabilmiştir. Tanzimat'ın başlattığı yenileşme hareketlerinin eğitimdeki yansımalarını (dini içerikli derslerin yanında hayata yönelik derslerin de programlarda yer almış olması nedeniyle) laik eğitime geçiş sürecinin önemli bir dönüm noktası olarak değerlendirmek gerekir (Çelenk 2008).

Şüphesiz bu değişimden çocukların müzik eğitimi de nasibini almıştır. Okay bu gelişmeleri şöyle anlatır. “Tanzimat'la yoğunlaşan yenileşme hareketlerinde rağbet gören kültür, ağırlıklı olarak Fransız kültürüdür. Özellikle yüksek gelir seviyesine sahip ailelerde özel olarak Fransızca öğreniminin yanı sıra adab-ı muâşeret ve müzik dersleri de alınıyordu. Özel müzik dersi ilanları çocuk dergilerine de girmişti. Devri anlatan hatıra kitaplarında, romanlarda ve hikayelerde bu ev dersleri sık sık yer alır. Hatta piyano öğretmek için bir kitabın yazılmış olması ve bu kitabın bir çocuk dergisi olan “Çocuklara Mahsus Gazete” de okuyuculara tavsiye edilmesi bu aletin günlük hayata ne kadar girdiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir” (Okay 1998,39-40).

Okay, (1998) Tanzimat dönemi çocuk hayatındaki gelişmeleri anlattığı çalışmasında müzikal gelişmeler ile ilgili ayrıca; çeşitli tiyatro oyunları ve piyeslerde oynanmak amacıyla çocuklar için çeşitli şarkılar ve manzumeler yazılarak bunların okul merasimlerinde sahnelendiklerini, bazı çocuk dergilerinde çeşitli müzisyenlerin tanıtıldığını, çocuk şarkı ve şiirlerinin yer aldığını belirtir.

### 1.1. Gına ve Mûsikî Derslerinin Eğitim Programlarındaki Yeri

Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle son dönem eğitim programlarında görmeye başladığımız müzik dersleri, başlangıçta "Gına" kelimesi ile ifade edilmekteydi. "Gına" kelimesinin anlamı şarkı söylemek, teganni etmek demektir. ([www.osmanlicaturkce.com](http://www.osmanlicaturkce.com)) Gına derslerinin içerikleri hakkında, belgeye dayalı fazla bilgi olmamakla beraber, bu derslerde ağırlıklı olarak ilahiler ve padişaha methiyeler anlatan çeşitli müzik eserlerinin icra edildiği belirtilmektedir.

Dinçer; (1988 ,445) "1839'da başlayan "Tanzimat Dönemi"ne kadar okullarımızda müzik dersi yapılmamıştır. O zamanki medreselerde çocuklara verilen eğitimde yalnızca ilâhiler söylenmiş, her gün öğrenimin bitiminde hep birlikte "Salavât-ı Şerif" okutulurken gün sona erdirilmiştir" der.

1839'dan itibaren müzik eğitimi hakkında düşünce ve tartışmalara rastlanmaktadır. Ancak, 1848'de kurulmuş olan "Muallim Mektepleri"nin ilk programlarında hâlâ müzik eğitimi konusu yer almamıştır. 1870 yılında programlar yenilenmiş, bugünkü ilkokul ve ortaokul karşılığı olan "Sıbyan" ve "Rüşdiyye" sınıflarına müzik dersi konmuştur. Bu okullarda geliştirilen müzik eğitimi uzun sürede diğer okullara da yayılmaya başlamış, 1913-1914 öğretim yılında yeni kurulan "Sultanilerin -yani liselerin- ikinci dönemlerine "Toplu Şarkı Söyleme" anlamına gelebilecek "Gına" dersleri adı altında müzik dersi konmuştur. Bu dönemde müzik dersleri daha çok Türk Müziği kültürü almış kimseler, Mûzika-î Hümayûn üyeleri, İstanbul dışındaki illerde de bando şefleri tarafından verilmiştir (Dinçer, 1988).

Tanzimat döneminde (1839-1876) açılan Kız Rüşdiyeleri (ortaokulları) programında 'zorunlu' olmayan mûsikî derslerine yer verilmiştir. Mutlakiyet Dönemi'nde (1878-1908) Kız Öğretmen Okulu (Darümuallimat) programında her üç sınıfta haftada 1 saatlik mûsikî dersi yer almış ve bazı ilçelerde açılan özel Ana Okulları'nda müzik eğitimi yapılmaya başlanmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde ise ilköğretim öncesi (Okulöncesi) ile ilk ve orta öğretimde müzik eğitiminin yer alması, yerleşmesi ve modernleşmesinde önemli adımlar atılmıştır (Uçan, 2005,423). Altunya; İstanbul Erkek İlköğretmen Okulu (Darümuallimin-i İptidai) 'nun dört yıllık programında her yıl haftada iki saatlik 'Mûsikî ve Gına' dersinin yer aldığını, bu okul içinde açılan Uygulama Okulu (Tatbikat Mektebi) programında Gına (Mûsikî) dersine yer verildiğini bu ders için Zati (Arca) Bey, Zeki (Üngör) Bey ve Musa Süreyya Bey gibi müzikçilere çocuk şarkıları besteletildiğini belirterek, bir laboratuvar işlevi gören bu ilköğretim okulunda edinilen deneyimlerin de ışığında 1913 tarihli Geçici İlköğretim Yasası (Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u Muvakkatı) ile İlköğretim Okulu Programı (Mekatip-i İptidaiye Ders Müfredatı)'nda "Gına" (İlahi ve Vatan Manzumeleri) adı altında müzik dersine yer verildiğini belirtir (Altunya 2001, Uçan 2005'ten).

1914 yılında çıkarılan "Mekatib-i İptidaiye Ders Müfredatı"nda, zamanın "Numune Mekatib-i" adıyla bilinen örnek ilkokulları için hazırlanmış haftalık ders dağıtım cetvelinde bu ders; "Mûsikî Gına ve Bazı Al-i Mûsikî" şeklinde ve her dönem birer saat süre ile verilmiştir. Aşağıdaki tabloda üç devreli ve altı sınıflı olarak hazırlanmış programın müzik dersleri ile ilgili taslağı görülmektedir.

**Tablo 1. 1914-Mekatib-i İptidaiye Ders Müfredatında Müzik Dersi.**

Dersler	Devre-i Evvel		Devre-i Vasatiye		Devre-i Aliye	
	1.s	2.s.	1.s.	2.s.	1.s.	2.s.
Mûsikî Gına ve Bazı Al-i Mûsikî	1 saat	1saat	1saat	1saat	1saat	1saat

(Çelenk 2008).

#### Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 8/3, Winter 2013

Programından daha önce de bazı programlarda müzik derslerine rastlamaktayız (Ergun 1978,381, Kurnaz 2006'dan). 1911 yılında Aksaray'da İstanbul İnas İdâdîsi adıyla bir okul açıldığını ve okulda okutulan derslerin şu şekilde olduğunu belirtir:

“Kuran-ı Kerim, din bilgisi, ahlâk ve medeniyet bilgisi, Osmanlıca, ecnebi lisanı, hesap, hendese, cebir, tabii bilgiler, sağlık bilgisi, kimya, coğrafya, tarih, kozmografya, el işi, resim, hat, **müzik**, beden eğitimi, ev idaresi, çocuk terbiyesi, beyaz işleri, ipek işleri, dikiş, biçki, yemek pişirme.”

Programda liseli kızların fen, sosyal, matematik dersleri yanında, hayatta kullanabilecekleri dikiş, nakış, yemek, sağlık ve çocuk eğitimi bilgileriyle de donatıldıkları görülmektedir. Beden ve ruh sağlığı da ihmal edilmemiş, beden eğitimi ve müzik derslerine de yer verilmiştir (Kurnaz 2006).

Bu dönemde ilk kez, resmi belge ile uygulamaya koyulan anaokulları programında da “Mûsikî” dersini görmekteyiz. Akyüz (2004) bu konuyu şöyle tespit etmiştir. 1908 yılında, II. Meşrutiyetin ilan edilmesi ve 1876 Anayasası'nın yeniden yürürlüğe girmesiyle birlikte, İmparatorluğu eğitim ve öğretmenlerin kurtaracağı inancı yaygınlık kazanmaya başlamış ve bunu, eğitimde yenilikler izlemiştir. 1913 yılında yürürlüğe konan Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-u ile, ilköğretim mecburiyeti yasa hükmüne bağlanmış, iptidaiyeler (ilkokullar) ve rüştiyeler (ortaokullar) birleştirilerek, 3 yıl olan ilköğretim 6 yıla çıkarılmış, ana okullarının açılması hükme bağlanmış, eğitim programlarındaki hayata yönelik derslerin (Tarih, Coğrafya, Matematik gibi derslerin yanında, programlarda ilk defa; Resim-iş, Beden Eğitimi ve **Müzik** vb. derslere yer verilmiş), ağırlığı artırılmıştır.

1914 tarihli belge, anaokullarının derslerini ve uygulamalarını ilk kez son derece ayrıntılı olarak belirlemiştir. “Mekâtib-i İptidaiye Ders Müfredatı” belgesinde (Akyüz 2004) anaokullarının dersleri şöyle gösterilmiştir:

Musahabat-ı Ahlâkiye (Ahlâkî konuşmalar), Lisan (Anadil), Hayat ve Hareket dersleri, Resim, **Mûsikî**, Eşya (Tabiat Bilgisi), Bahçe dersleri ve Jimnastik

Akyüz; 1914 tarihli belgenin, açıklamalarla yeni harflere çevrilmiş metnini verirken programın “**Mûsikî**” dersi ile ilgili açıklamalarını şu şekilde belirtir. “Ana mekteplerinde gösterilecek mûsikî parçalarının hem güftesi, hem de bestesi mini mini çocukların anlayabileceği derecede basit ve hoşlarına gidecek kadar sevimli ve canlı olacaktır. Bunun için mûsikî parçalarının çocukların sevdikleri mevzulardan intihap edilmesi (seçilmesi) ve söylenirken onları mümkün olduğu kadar harekete, faaliyete, taklitle sevkmesi lâzımdır. İşte mini mini çocukların sergüzeştine (başlarından geçen şeylere), hayvanların hayatına dair olan mûsikî parçaları bu nevi terbiye için pek müsaittir. Hele bu parçaların bir takım hayvanların, kuşların, insanların, işçilerin sesini taklit eder olması pek mühimdir. Hülâsa (özetlersek), çocuklara bu hareketleri, taklitleri yaptırması, onları mesut etmelidir. Ana mektebi mûsikîsinin diğer bir şartı da, oturarak söylenir olmaktan ziyade, ayakta, yürüyerek, kımıldanarak, oynayarak söylenir olmasıdır. Hareketsiz, oturtucu mûsikîler, ana mektepleri için o kadar istifadeli değildir, hatta muzırdır (zararlıdır)” (Akyüz 2004). Belgenin, anaokulu programı ve özellikle müzik dersinin nasıl işlenmesi gerektiği ile ilgili açıklamaları, günümüzün modern müzik eğitimi anlayışını o tarihte yansıması açısından dikkat çekicidir.

Görüldüğü gibi Tanzimat'la başlayan eğitimde yenileşme hareketleri ile; eğitim programlarının, günlük hayatın ihtiyaçlarına daha çok hitap eden, bireyi biraz daha merkezde kabul eden ve insanın ruhsal yanını sanatsal ağırlıklı derslerle geliştirmeyi amaçlayan bir anlayışla desenlendiğini görmekteyiz. Bu anlayışın müzik derslerine yansması, kaçınılmaz ancak, ağır bir

gelişim sürecini barındırır. Bu paralelde sürecin başında “Gına” şeklinde tanımlanan müzik dersleri daha sonra “Mûsikî” kavramı ile ifade edilerek programlarda yer almaya devam etmiştir.

### 1.2.Zati Arca Bey’in Müzikal Hayatı

Mehmet Zati Arca (1864-1951), “Mızıka-i Hümayun’un son dönem şeflerinden, klarnet sanatçısı, besteci ve eğitimcidir. Dokuz yaşında Mızıka-i Hümayun’a giren sanatçı, Pascauli ile keman çalıştıktan sonra Miralay Mehmet Ali Bey’in özendirilmesi ile klarnet öğrenimine başlamış, ayrıca Guatelli Paşa’dan piyano dersleri almıştır. Mızıka-i Hümayun orkestrasında klarnet çalan Zati Bey, sarayda 60 üyeden oluşan bir koro kurmuş, hocası Mehmet Ali Bey’in ölümü üzerine şef yardımcısı ve ‘Umum Mızıkalar Müfettişi’ olmuştur. Kısa sürede miralaylığa (Albaylığa) yükselen sanatçı, sıkça terfi ettiği için 2. Meşrutiyet’te (1908) uygulanan rütbe indirimi kanunu ile binbaşılığa getirilmiş ve Saffet Bey’in yardımcısı olmuştur. 1918’de Saffet Bey’in görevden ayrılması sonucunda topluluğun şefliğine atanan Zati Bey 1924’te emekliye ayrılmış, 1946 yılına kadar müzik öğretmeni olarak görev yapmıştır. Zati Arca edebiyata ve tiyatroya da meraklıdır. Bir süre saray tiyatrosunda çalışmış, Güllü Agop ve Ahmet Mithat Efendi ile yakınlık kurmuştur. ‘Şeytan’ adlı bir opereti, armonik düzenlemesini yaptığı 40 dolayında marşı vardır” (Say, 2005).

Üngör, Zati Bey’i müzikteki ilkleriyle şöyle anlatır; “Bizde batı müziğinin ilk ve en önemli önderlerinden, Türk klarnet okulunun kurucusu, ilk Türk koro şefi, **okul müzik kitaplarının ilk yazarı, okul şarkılarının ilk bestecisi**, öğretmen ve bando şefi, iyi bir aktör iyi bir sporcu olup, çoksesli 40 marşı tespit edilmiştir ve bunların en ünlüleri; “Cumhuriyet Marşı”, Meb’usan Marşı”, Dar’ül Fünun Marşı”, “Sporcu Marşı” ve “Kavak Marşı”dır” (Üngör 1965,127).

### 1.3.Zati (Arca) Bey’in “Talim-i Kıraat-i Mûsikî” İsimli Eserinin İçerik Analizi

Müzik dersleri eğitim programlarında yer almaya başlayınca, müzik eğitiminin sağlıklı ve nitelikli bir biçimde sürdürülmesi için ders araç-gereç ve materyallerinin geliştirilmesi gündeme gelmiştir. Bu paralelde okul müziği örnekleri ve çalışmalarının yer aldığı ‘müzik ders kitapları’ yazılmaya başlanmıştır.

Atalay (1988) müzik derslerinin programlarda yeni yeni yer almaya başladığı dönemi kastederek konuyu şöyle belirtir: “Bu dönemlerde müzik eğitiminde kullanılacak ders kitapları olmadığı gibi, şarkı dağarları da yok denecek kadar azdı. Dersler GTSM (Geleneksel Türk Sanat Müziği) ve dinsel türler olan ilahilerle yürütülmeye çalışılmıştır. 1870 yılından itibaren az da olsa basılmaya başlayan müzik teorisi ve solfej eğitimine yönelik kitaplar ise, ders kitabı olma özelliğine sahip olmamakla beraber, ülkemizde yayınlanan ilk müzik kitapları olması dolayısıyla büyük önem taşımaktadırlar.” Atalay (1988) bu ilk ‘Okul Müziği Kitapları’nı şöyle özetler; “Zati Arca’nın “Kütüphane-i Mûsikî” serisi altında; Nazariyat-ı Mûsikî-1899, Talim-i Kıraat-i Mûsikî-1900, Tedrisat-ı Mûsikî-1913 yıllarında yayınlanan eserleri, basılı kitabı bulunmamakla beraber çok önemli besteleri olan İsmail Zühtü Kuşcuoğlu, Mûsikî İstilihatı (1894), makamsal okul şarkılarını içerisine alan Notalı Mektep Şarkıları (1914) ve Mûsikî Nazariyatı (1919) adlı kitaplarıyla Muallim Kazım Uz, Cumhuriyet öncesi müzik kitapları yazarlarının en önemlilerindedir.

Bu dönemde yazılan az sayıda kitaptan biri olan M. Zati (Arca) Bey’in 1899 yılında yayımlanan “Kütüphane-i Mûsikî” serisi, Türk Okul Müziği’nde, farklı konulara değinen şarkılarla donatılı ve temel müzik eğitimini daha kolay, daha sistematik bir anlayışla ele alan ilk kitaplardan birisi olmuştur. Atalay (1988) bu konuda; “...bu kitapları yayınlanmasından kısa bir süre sonra Zati Arca’nın okul müziği alanında büyük bir boşluğu dolduran “Kütüphane-i Mûsikî” serisinin ilk kitapları yayınlanmaya başladı. Zati Arca’nın bu kitapları sayesinde, Türk okul müzik eğitiminde

yeni bir dönem açılmaya başlanmış ve okul şarkı dağarları, ilk kez Batı Müziği türünde, değişik konulu çocuk şarkılarına kavuşmuştur.” demektedir.

Serinin ilk kitabı 1899 tarihli “Nazariyat-ı Mûsikî”(Atalay1988), ikinci kitabı (bu çalışmaya temel teşkil etmiştir) 1900 tarihli “Talim-i Kıraat-i Mûsikî” ve 1913 tarihli üçüncü kitabı da “Tedrisat-ı Mûsikî” isimli eserlerdir. Serinin üçüncü kitabı olan Tedrisat-ı Mûsikî isimli eserinde daha çok müzik teorisi ile ilgili temel konular nazari olarak ele alınmış ve şarkı notalarına yer verilmemiştir. Kitabın içinde usuller, nüans terimleri, nota süreleri, nota kalıpları, nota anahtarları, arpej, trill, vibrasyon gibi çeşitli çalma teknikleri ve aksak usuller gibi müzik teorisi ağırlıklı konular ele alınmıştır (Arca 1929).

Serinin ikinci kitabı olan “Talim-i Kıraat-i Mûsikî” isimli eserin, çeşitli müzikal kavramların açıklamaları ile birlikte son dönem Osmanlı İlkokullarında işlenen müzik derslerinde okutulan çocuk şarkıları hakkında çeşitli ipuçları sunduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada analiz edilen “Talim-i Kıraat-i Mûsikî” (Arca 1925) isimli eser 1925 basımıdır. Eserin içinde yer alan ve yazarın kendi bestelediği çocuk şarkıları, dönemin çocuk şarkılarında işlenen konuları, zaferin kazanılmasının yanı sıra savaşın üzücü sonuçlarını, Kurtuluş Savaşı’nın hislerini ve savaştan sonra ülkenin kalkınması için gereken kültürel anlayışın odak noktalarını yansıtmaya açısından önemlidir. Kitapta ayrıca, 1921 yılında kabul edilen ‘İstiklâl Marşı’nın, bestelenmesi için çeşitli bestecilerin başlattığı besteleme çalışmalarını yansıtan ve bu paralelde Zati Arca’nın kendi bestesi olan ve belli bir dönem İstanbul’daki okullarda söylenen bir İstiklâl Marşı bestesi de mevcuttur.

Kitabın içindeki şarkıların konuları ve yeni harflere çevrilmiş isimleri, çeşitli örneklerle aşağıda incelenmiştir.

Okul Müziği alanında ilk modern müzik eğitimi ders kitabı olarak kabul edebileceğimiz “Talim-i Kıraat-i Mûsikî” isimli eserde toplam 90 tane çalışma parçası mevcuttur. Bu parçaların 57 tanesi sözsüz eser, 33 tanesi de sözlü eserdir. Sözsüz eserler farklı ses dizilerini ve tonlarını çalıştıran çeşitli çalgı ve solfej etütleridir. Sözlü eserler ise ilk ve orta öğretim çocuğunun düzeyini yansıtan çeşitli okul şarkılarıdır. Şarkıların bestelerini ve sözlerini kitabın yazarı oluşturmuştur. Bazı şarkılarda da farklı şairlerin sözlerinden yararlanılmıştır. Kitabın sözlü eserler bölümünde incelenen okul şarkılarının konuları, “Cumhuriyet Türkiye’si Çağdaş Müzik Eğitimi Okul Şarkıları”nın bir temeli ve öncüsü görüntüsündedir. Bu nedenle kitabın bu yapısının çağdaş Türk müzik eğitimi tarihi açısından çok önemli olduğu düşünülmektedir. Şarkılarda ele alınan konular aşağıdaki gibidir.

---

### **Turkish Studies**

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*  
Volume 8/3, Winter 2013



**Tablo 2. "Talim-i Kıraat-i Mûsikî" İsimli Kitapta Yer Alan Şarkılar ve Konuları**

<b>Konular</b>	<b>Şarkı İsmi ve Sayfa No:</b>
Hayvanlar	"Hayvanlar Ne Der - s.22", "Her Gün Gel - s.31", "Çocuk ve Serçe - s.47", "Kelebek - s.48", "Kuşlar - s. 56"
Doğa Sevgisi	"Bahçevan Kızlar - s.40", "Buğday Tanesi - s.41", "Başakların Dersi - s.52", "Çocuk-Güneş - s. 38", "Asma Çiçeği - s.55"
Vatan Sevgisi-Kahramanlık	"Gemiciler - s.44", "Koşar Adım - s.50", "İzmir'in Dağlarında - s.46", "Veriniz - s.46", "Türküm - s.57", "İstiklâl Marşı - s.64"
Anne-Baba Sevgisi	"Anne Sevgisi - s.63", "Büyükanne - s.39"
Özlem	"Rumeli - s.58", "Büyüdüğüm Zaman - s.61"
Günler	"Günlere Mahsus Şarkı - s.11", "Cuma Günü - s.35"
Mevsimler	"Mevsimler - s.25", "Güz - s.28"
Eğitimin Önemi	"Mektepliler Marşı- s.62"
Çalışmanın Önemi	"Çalışmak-Sonra Oyun - s.35"
Tasarruf	"Kumbara - s.50"
Din	"Allah Sevgisi - s.12"
Oyun	"Oyun Oynarken - s.17"
Organlar	"Parmaklar - s.21"
Sayılar	"Sayılar - s.11"
Beslenme	"Pisboğaz - s.16"

(Arca, 1925).

Görüldüğü gibi o zamana kadar çeşitli dini içerikli eserler ve padişahlara methiyelerle donatılı müzikal konular, "Talim-i Kıraat-i Mûsikî" isimli eserin ışık tuttuğu dönemde, çok daha farklı mesajlarla zenginleşmiş, daha dünyevi konular ve çocuğun ilgi alanlarına, gelişim dönemlerine daha uygun eserler, ders kitaplarında yerlerini almaya başlamışlardır. Söz konusu eser (Talim-i Kıraat-i Mûsikî), bu alanın gelişimine yön veren ilk eser olması bakımından önemli görülmüştür.

## 2.Yöntem

Bu araştırma betimsel araştırmalardan "Tarihi Araştırmalar" modeli ile yürütülmüştür. Betimsel araştırmalar; olayı olduğu gibi araştırmaya ve var olan durumu belirlemeye çalışan araştırmalardır. Bu tür araştırmalarda ele alınan olaylar ve durumlar ayrıntılı bir şekilde

## Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic  
Volume 8/3, Winter 2013

araştırılmakta, daha önceki olaylar ve durumlarla ilişkisi incelenerek “ne” oldukları betimlenmeye çalışılmaktadır (Karakaya, 2009,59). Betimsel araştırmaların önemli bir biçimi olan “Tarihi Araştırmalar Modeli” ise geçmişte yaşanan durumları anlamaya, açıklamaya ve yorumlamaya yönelik çalışmalarda kullanılan bir araştırma yöntemidir. Geçmişte meydana gelen olgu ve olaylar hakkında; “Ne Oldu?, Kimler Etkilendi?, Nasıl Gerçekleşti?, Sonuçları Ne Oldu? ve Neleri Etkiledi?” gibi sorulara yanıt aranmaya çalışılır (Karakaya, 2009, 63). Bu kapsamda, Tanzimat Dönemi ile başlayan yenileşme hareketleri ve bunun genelde eğitime ve özelde de müzik eğitimine olan yansımaları ile bu yansımaların, ‘müzik eğitimi materyalleri’ bağlamında, Zati (Arca) Bey’in Eğitim Müziği alanında yayınlanmış ilk örnek olarak önem arz eden ve bu çalışmada 1925 yılı basımının incelendiği “Talim-i Kıraat-i Mûsikî” isimli eseri, içerik analizine tabi tutularak incelenmiştir.

### 3. Bulgular

Osmanlı İmparatorluğu’nun sonlarına doğru ve özellikle Tanzimat Dönemi’nde (1839’dan sonra) hızlanan yenileşme hareketlerinin, genelde eğitim ve özelde de müzik eğitimi programlarına olan yansımalarını, Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemi ile ‘Cumhuriyet Türkiye’si’nin doğduğu dönem periyodunda ele alan bu çalışmanın temel bulguları ve yorumları aşağıdaki gibidir.

1. Yenileşme hareketlerinin eğitime yansımaları, batılı eğitimcilerin görüşlerine dayalı daha sistematik bir pedagojik formasyon anlayışına ve buna paralel olarak daha bilinçli eğitim programlarının hazırlanmasına neden olmuştur.
2. Sürekli savaş ortamı, savaş baskısı, toprak kaybı ve yoksulluğun yoğunlaştığı bu dönemde bağımsızlık, özgürlük, vatan sevgisi vb. kavramlar yenileşmeye başlayan eğitim uygulamaları ile çocuklara aşılınmaya başlanmış ve bu kavramlar savaşın kazanılmasında ve yeni ülkenin kurulmasında itici güç olmuşlardır.
3. Eğitim sistemindeki yenileşme çalışmaları dini derslerin yanında pratik ve gündelik hayata dönük derslerin de programlara konulmasına ve buna paralel olarak Gına (Mûsikî) derslerinin programlarda yer almasına neden olurken, bir yandan da laik eğitim sisteminin temelleri atılmıştır.
4. Tanzimat Dönemi yenilik hareketleri, toplumsal tabanda da karşılık bulmuş, bu dönem çocuk eğitimi ile ilgili olarak çocuklara dönük pek çok edebi ve sanatsal eserler üretilmiş ve bu eserlerin içerisinde müzik eğitimine dönük pek çok çalışma yapılmıştır.
5. Müzik derslerinin eğitim programlarında yer almaya başlaması, müzik dersleri için gerekli müzikal doküman ihtiyacını da doğurmuş ve ilk “Okul Müziği” kitapları üretilmeye başlanmıştır. Zati Arca’nın Kütüphane-i Mûsikî serisinin(1899) ikincisi olan ve bu çalışmada 1925 baskısının analiz edildiği Talim-i Kıraat-i Mûsikî isimli eseri bu alandaki ilk önemli eser olarak kabul edilmektedir.
6. İçerisinde ilk çocuk şarkılarının notaları ve çalışma yöntem ve tekniklerinin anlatıldığı “Talim-i Kıraat-i Mûsikî” isimli eserin ilk basımı 1899 tarihli olup, eser Osmanlı’nın son dönemlerinde ve Cumhuriyetin ilk yıllarında pek çok kez yeniden güncellenerek basılmıştır. Bu güncellemeler doğrultusunda kitabın içindeki çocuk şarkılarının da zaman zaman değişikliğe uğradıkları düşünülmektedir. Eserin farklı basım yılları Milli Kütüphane Kataloğunda; “1899 Baskısı: MİL. TBTK 4638, 1913 Baskısı: MİL. TBTK 4643, 1915 Baskısı MİL. TBTK 4644, 1925 Baskısı: MİL. TBTK 4639, 1926 Baskısı: MİL. TBTK 4641, 1927 Baskısı: MİL. TBTK 4644” şeklindedir (Milli Kütüphane Kataloğu).
7. Okul Müziği alanında ilk modern müzik eğitimi ders kitabı olarak kabul edilen “Talim-i Kıraat-i Mûsikî” isimli eserde toplam 90 tane çalışma parçası mevcuttur. Bu parçaların 57 tanesi sözsüz eser, 33 tanesi de sözlü eserdir. Sözsüz eserler farklı ses dizilerini ve tonlarını çalıştıran çeşitli çalgı ve solfej etütleridir. Sözlü eserler ise

ilköğretim çocuğunun düzeyini yansıtan çeşitli okul şarkıdır. Şarkıların bestelerini ve sözlerini kitabın yazarı oluşturmuştur. Bazı şarkılarda da farklı şairlerin sözlerinden yararlanılmıştır. (Örneğin Mehmet Akif (Ersoy), Ali Ulvi (Elöve), İbrahim Sadi, Tevfik Fikret gibi)

8. Kitapta bulunan şarkılarda ele alınan konular şu şekildedir: "Oyun, Organlar, Günler, Sayılar, Mevsimler, Tasarruf Bilinci, Çalışmanın Önemi, Allah Sevgisi, Beslenme, Doğa Sevgisi, Anne-Baba Sevgisi, Eğitimin Önemi, Özlem, Kahramanlık, Vatan Sevgisi."

Bu kitapta bulunan şarkılardaki konuları, daha sonraki yıllarda bestelenen şarkılarda ele alınan konuların incelendiği bazı çalışmaların sonuçları ile karşılaştırabiliriz. Aydoğan (2004,545) okul şarkılarındaki konuları; "Yurt, Bayrak, Atatürk, Ulus, Anne, Öğretmen, Okul Sevgisi, Orman, Doğa, Mevsimler, Sağlıklı Büyüme-Beslenme, Taşıtlar ve Trafik, Yeryüzü ve Gökyüzü" şeklinde belirtirken; Sağer (2004) bu sınıflandırmayı; "Turizm, Ayrılık, Öğünler, Yeni Yıl, Meslekler, Yas, Taşıtlar ve Trafik, Çalışma ve İş Hayatı, Anne-Baba, Gençlik, Sağlık ve Beslenme, Okul-Öğretmen Sevgisi, Neşe, Çocuklar, Ağaç ve Çiçek, Mevsimler, Dostluk, Yabancı, Tabiat, Oyunlar ve Tekerlemeler, Müzik, Köy-Yöre, Hayvanlar, Vatan Sevgisi, Aşk" belirtmiştir. Bir başka çalışmada da konular; Doğa-Orman, Tekerleme, Dostluk-Sevgi, Okul-kitap, Dans-Oyun, Ev-aile, Öğrenme ve Sayma, Sağlık, Müzik, Öğretmen sevgisi, Trafik ve Taşıtlar, Köy ve Çiftlik Yaşamı, Tutumluluk, Yeryüzü-gökyüzü-zaman-uzay, Yeni yıl, Denizcilik, Sosyal kuruluşlar, Vücudu tanıma, Meslekler, Ninni, Tatil, Günlük yaşam, İlahi, Haberleşme, Şehirler-Yörelere, Macera ve Yolculuk (Göher 2006). şeklinde belirlenmiştir.

Görüldüğü gibi ortak payda olan "çocuk" unsurundan dolayı şarkılardaki konular bazı farklılıklar dışında oldukça benzerdir. Bu açıdan bakıldığında bir yönüyle, Talim-i Kıraat-i Mûsikî isimli eserdeki şarkıların pedagojik olarak doğru tespit edildiği, bir yönüyle de daha sonraki yıllarda üretilen Okul müziği kitaplarının içeriklerine de temel teşkil ettiği söylenebilir.

9. Hiçbir eğitim programı, içinde şekillendiği toplumsal yapıdan uzak olamayacağından, incelenen eserde bulunan bazı çocuk şarkıları, dönemin duygu, hissiyat ve ihtiyaçlarını özellikle yansıtmaktadır.

"Rumeli" isimli şarkıda (Arca 1925,58) Osmanlı'nın çok büyük yatırımlar yaptığı ancak Balkan Savaşları ile Osmanlı'nın birer birer kaybettiği Selanik, Manastır, Yanya, İşkodra, Kosova, Bosna gibi şehirlerin kaybedilmesinden kaynaklanan büyük üzüntü anlatılırken, "Veriniz" isimli şarkıda (Arca 1925,46) İstiklâl savaşı sırasında büyük bir maneviyatla mücadele eden orduya maddi olarak da yardım etmenin erdemi anlatılmakta ve kitapta, zor şartlar içinde kazanılan İstiklâl Savaşı ile Türklük gururunu anlatan, "İzmir'in Dağlarında" (Arca 1925,46), "Türküm" (Arca 1925,57) "İstiklâl Marşı" (Zati Arca Özgün Bestesi, 1925,64) gibi eserler de yer almaktadır.

10. Kitapta bulunan ve Allah sevgisini anlatan küçük bir şarkı da, Osmanlı okullarında yaygın olarak söylenen ilahilerle işlenen dinsel motiflerin bir yansıması gibidir. Cumhuriyet tarihimizin oldukça uzun bir döneminde müzik eğitimi kitaplarında dini formlar görülmemekte, ancak 1994 İlköğretim Müzik Programında 7. Sınıf Müzikte Örgü-Doku-Biçim-Tür Ünitesi içinde "Dini Müzik-İlahi" (M.E.B., 2000) şeklinde bir sınıflandırma yapılmakta ve tavsiye edilen müzik ders kitaplarının bazılarında da özellikle Yunus Emre'ye ait bazı ilâhiler yer verildiği görülmektedir (Örneğin Akkaş 2001,79, Saydam 2000,65). Göher çalışmasında Türk ve Batı müziği çocuk şarkılarının

### Turkish Studies

konularını 1000'er şarkılık örnekleme karşılaştırmış ve "Dinsel Mesaj Veren Şarkılar ve İlâhiler" konusunun batı müziğinde % 1,7, Türk müziğinde de %0,04 oranında işlendiğini tespit etmiştir (Göher 2006,97). Günümüz müzik eğitim programları paralelinde bestelenen çocuk şarkılarında işlenen konular içinde "dini içerik" hemen hemen hiç yok gibidir.

11. Talim-i Kıraat-i Mûsikî isimli eserde doğa sevgisi konulu şarkılar içinde "buğday-başak" motifleri yoğun olarak kullanılmıştır (Arca 1925,41-52). Bu durum, kalkınmakta olan yeni ülkenin itici gücünü, öncelikle tarımsal kalkınmadan aldığı ve bu aşamada üretimin önemini gösterirken, "Kumbara" (Arca 1925,50) şarkısıyla da özellikle çocuklarımızın tutumlu ve tasarruflu olmasına verilen öneme vurgu yapılmıştır.

#### 4. Tartışma Ve Sonuç

Osmanlı'nın son döneminde yoğunlaşan yenileşme hareketleri, etkisini özellikle eğitim programlarında göstermiş, eğitimin dünyevi konuları da kapsayacak biçimde yeniden desenlenmesi ile gina (mûsikî), resim, beden eğitimi, iş eğitimi gibi dersler programlara yansıtılmıştır. İnsanın estetik ve ruhsal yönünün de gelişmesi gerektiğinden hareketle, müziğin yakınlaştırıcı, kolaylaştırıcı, hissettirici kısaca daha iyi motive ettirici fonksiyonu keşfedilmiş ve müziğin ilköğretim çocuğuna daha kolay biçimde öğretilmesi için öncelikle batı kökenli metot ve yöntemlerle müzik eğitim kitapları oluşturulmuştur. Bu kitaplar içinde okul müziğine dönük eserler ve bu eserler içinde de ülkemizde türünün ilk örneği olarak kabul gören M. Zati'nin (Arca) "Kütüphane-i Mûsikî" serisinin "Talim-i Kıraat-i Mûsikî" isimli eseri bu çalışmada incelenmiştir. Eser, içindeki çeşitli konuları çocukların düzeyinde ele alan şarkılarla donatılı bir eğitim kitabı olarak hem Osmanlı'nın son dönemlerinde, hem de cumhuriyetin ilk yıllarında tekrar tekrar güncellenerek basılmış ve okullarda kullanılmıştır. Eserin içindeki çocuk şarkılarında oldukça geniş yelpazeli bir konu çeşitliliği sergilenmiş ve konular toplumun hissiyatını ve ihtiyaçlarını yansıtacak şekilde seçilmiştir. Cumhuriyet döneminin ilerleyen yıllarında yazılan şarkılardaki konu çeşitliliği ile ilgili çalışmalarla karşılaştırıldığında, "Talim-i Kıraat-i Mûsikî" isimli eserde sergilenen şarkı konularının, gerçekçi bir pedagojik anlayışı yansıttığını ve bu yönüyle de kendisinden sonra oluşturulan benzer müzik eğitim kitaplarına da öncülük ettiğini görmekteyiz.

Günümüzde müzik eğitimi derslerinin, eğitim programı, ders programı, öğretmen kitabı ve öğrenci çalışma kitaplarının hazırlanmasında, genel hedefler ve kazanımların yanı sıra, şarkılarla çevrili öğrenme yaşantılarının oluşturulmasında da programların toplumsal ve kültürel boyutları çok iyi düşünülmelidir. Müzik Eğitimi ve Eğitim Müziği alanında yapılacak bu ve benzeri çalışmaların, günümüze ışık tutacak boyutları daha iyi analiz edilmeli, buralardan sağlanacak olası katkıların program geliştirme süreçlerine dahil edilmeleri sağlanmalıdır.

#### KAYNAKÇA

AKKAŞ Salih, **İlköğretim Müzik 7 Ders Kitabı**, Pasifik Yayınları, Ankara 2001.

AKYÜZ Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1997'ye)**, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1997.

- AKYÜZ Yahya, "Anaokullarının Osmanlı'da İlk Programları ve Ders Uygulamaları İle 'Yaratıcı Drama' nın İlk İzleri". **Ankara: Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi**, Ankara 2004, Sayı:51, <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi51/akyuz.htm> erişim: 21.04.2010
- ALTUNYA Evren (2001), **Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Uygulanan İlkokul Müzik Dersi Programlarının Çağdaş Program Geliştirme İlkelerine Göre Değerlendirilmesi**, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzik Eğitimi Anasanat/Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu.
- ARCA Mehmet Zati, **Kütüphane-i Mûsikî'den-Talim-i Kıraat-i Mûsikî, 1. Kısım, 6. Tab**, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1925.
- ARCA Mehmet Zati, **Kütüphane-i Mûsikî'den-Talim-i Kıraat-i Mûsikî, Kısmi Sani**, Teshilat Matbaası, İstanbul 1925.
- ATALAY M. A. (1988), **Türk Halk Musikisinin Musiki Eğitimindeki Yeri ve Önemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa.[Elektronik Sürüm], <http://www.yasarkemalalim.com.tr/> Erişim Tarihi: 07.05.2010.
- AYDOĞAN Salih "İlköğretim Müzik Ders Kitapları", **1924-2004 Mûsikî Muallim Mektebinden Günümüze Öğretmen Yetiştirme Sempozyumu**, s. 543-547, Isparta 2004.
- BİNBAŞIOĞLU Cavit **Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul 1995.
- ÇELENK, Süleyman (2008) "Türk Eğitim Tarihinde Laikleşme Süreci", [Elektronik Sürüm] <http://ilkoğretim-online.org.tr>. Erişim Tarihi: 01.08.2010.
- DİNÇER Mahir, "Türkiye'de Okulöncesi Öğretim, İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumlarında Müzik Eğitimi Nasıl Olmalıdır.", **Birinci Müzik Kongresi, Kongre Bildirisi**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara 1988.
- ERGUN Mustafa (1978), **II. Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)**, Ankara Üniversitesi, Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, Doktora Tezi, Ankara.
- GÖHER Feyzan (2006). **Türk ve Batı Çocuk Şarkılarının Karşılaştırmalı Analizi**, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Güzel Sanatlar Eğitimi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- KARAKAYA, İsmail, "Bilimsel Araştırma Yöntemleri", (Ed. Abdurrahman Tanrıöven) Anı Yayıncılık, Ankara 2009.
- KURNAZ Şefika (2006). "Osmanlıdan Cumhuriyete Kadınların Eğitimi", [Elektronik Sürüm] <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/143/14.htm> Erişim Tarihi: 22.04.2010.
- M.E.B., **İlköğretim 6-7-8 Müzik Programı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul 2000.
- MİLLİ KÜTÜPHANE, **Milli Kütüphane Dijital Kataloğu** [Elektronik Sürüm] Ankara 2010.
- OKAY Cüneyd, **Osmanlı Çocuk Hayatında Yenileşmeler 1850-1900**, Kırkambar Yayınları, İstanbul 1998.
- SAĞER Turan, (2004). "Okul Şarkılarının Konuları Açısından Değerlendirilmesi", **1924-2004 Musiki Muallim Mektebinden Günümüze Öğretmen Yetiştirme Sempozyumu**, Sempozyum Bildirisi, s. 231-250, Isparta 2004.
- SAY Ahmet, **Müzik Ansiklopedisi-Birinci Cilt, Birinci basım**, Müzik Ansiklopedisi Yayınları, Ankara 2005.

---

SAYDAM Refik, **İlköğretim Müzik 7 Ders Kitabı**, Sevgi Yayınları, Ankara 2000.

ŞANAL Mustafa (2003). “Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemlerinin Pedagojik Formasyon Anlayışı”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:1, s. 197-207, <http://www.sosbil.aku.edu.tr/dergi/V1/msanal.pdf> Erişim Tarihi: 07.05.2010.

UÇAN Ali, **Müzik Eğitimi, Temel Kavramlar-İlkeler-Yaklaşımlar ve Türkiye’deki Durum**, Evrensel Müzikevi, Ankara 2005.

ÜNGÖR Ethem Ruhi, **Türk Marşları**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, sayı:11 Ankara 1965.

<http://www.osmanlicaturkce.com/> Erişim Tarihi:08.01.2010